

Əsas nitq hissələrinin tədrisində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi

*Svetlana Balakışiyeva*¹

XÜLASƏ

Ümumtəhsil məktəblərinin yuxarı siniflərində tədris edilən Azərbaycan dili fənni digər fənlərlə müqayisədə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Ana dilini yetərinə bilməyən şagird digər fənləri də mükəmməl səviyyədə mənimsəyə bilməz. Azərbaycan dili fənni proqramında əsas nitq hissələrinin tədrisinə xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, morfolojiya bölməsinə daxil olan və dilin əsas dayaqclarını təşkil edən əsas nitq hissələrinin fəal-interaktiv metodlarla təşkili müasir dərslərdə tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir. Tədqiqat işinin məqsədi orta məktəb Azərbaycan dili fənni proqramında əsas nitq hissələrinə dair mübahisəli və mühüm morfoloji anlayışların müasir təlim üsulları vasitəsilə effektiv tədrisini araşdırmaq, mövcud elmi və metodik mənbələri təhlil etmək, həmçinin bu mövzuların kurikulum əsaslı müasir və ənənəvi dərslər modelləri arasındakı fərqli cəhətlərini müqayisə edərək əsaslandırılmış nəticələr əldə etməkdir.

AÇAR SÖZLƏR

interaktiv metod, əsas nitq hissələri, tədris, debat, 5E modeli

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

Göndərilib: 25.10.2025

Qəbul edilib: 23.01.2026

¹ Müəllim, Mingəçevir Dövlət Universiteti. Azərbaycan
<https://orcid.org/0000-0003-4886-8856> | svetlana.nasibli@mdu.edu.az

Application of Interactive Learning Methods in Teaching the Main Parts of Speech

*Svetlana Balakishiyeva*¹

ABSTRACT

The Azerbaijani language subject taught in the upper grades of secondary schools is of particular importance compared to other subjects. A student who does not know the state language well enough cannot master other subjects at a perfect level. Special attention is paid to the teaching of the main parts of speech in the Azerbaijani language subject program. Thus, the organization of the main parts of speech, which are included in the morphology section and constitute the main pillars of the language, with active-interactive methods serves to improve the quality of teaching in modern lessons. The purpose of the research work is to investigate the effective teaching of controversial and important morphological concepts regarding the main parts of speech in the secondary school Azerbaijani language subject program through modern teaching methods, to analyze existing scientific and methodological sources, and to obtain substantiated results by comparing the different aspects of these topics between curriculum-based modern lessons and traditional lesson models.

KEYWORDS

interactive method, main parts of speech, teaching, debate, 5E model

ARTICLE HISTORY

Received: 25.10.2025

Accepted: 23.01.2026

¹ Teacher, Mingachevir State University, Azerbaijan
<https://orcid.org/0000-0003-4886-8856> | svetlana.nasibli@mdu.edu.az

Giriş

Azərbaycan dili fənni ümumtəhsil məktəblərinin tədris planında aparıcı mövqe tutur. Fənn proqramında nitq hissələrinin tədrisinə xüsusi yer verilir. Çünki morfolojiya bölməsinə aid olan və dilimizin sütunlarını təşkil edən əsas nitq hissələrinin fəal-interaktiv metodlarla təşkili müasir dərslərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir.

Nitq hissələri ilə bağlı hər bir məfhumun düzgün və elmi tədrisi morfolojiya təlimində qarşıda duran konkret didaktik vəzifələrdən biridir (H. Balyev, A. Balyev, 2014).

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri

Tədqiqat işinin məqsədi məktəb proqramı üzrə Azərbaycan dili fənnində əsas nitq hissələri ilə bağlı mübahisəli və mühüm morfoloji məfhumların müasir təlim üsulları vasitəsilə effektiv şəkildə tədrisini araşdırmaq, bununla bağlı mənbələrə nəzər yetirmək və həmin mövzuların kurikulum sistemli müasir dərslə əsasən dərslərin fərqli cəhətlərini müqayisə edib doğru nəticə çıxarmaqdır. Tədqiqat işində əsas məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr ön plana çəkilir:

- İsim, sifət və sayın tədrisində fəal/interaktiv təlim üsullarından istifadənin əhəmiyyətini araşdırmaq;
- Azərbaycan dili dərslərində əsas nitq hissələrinin tədrisində yeni interaktiv təlim metodlarının tədris keyfiyyətinə təsir edən amilləri müəyyən etmək;
- Dilimizin əsas kateqoriyası hesab edilən feilin tədrisində ortaya çıxan problemlərin nəzəri təhlilini yeni təlim metodları kontekstində araşdıraraq diqqətə çatdırmaq;
- Tədqiqat mövzularının mahiyyətini pedaqoji baxımdan təhsilalanlar, dil-ədəbiyyat müəllimləri və tədqiqatçılar üçün aydın və əlçatan şəkildə təqdim etmək.

Respublikanın müxtəlif ali məktəblərinin filologiya fakültələrində tədris olunan “Müasir Azərbaycan dili” digər tədris fənləri içərisində əsas yerlərdən birini tutur. Dilin əsas (isim, sifət, say, əvəzlik, feil, zərf) və köməkçi (qoşma, bağlayıcı, ədat, modal sözlər, nida) nitq hissələrindən bəhs edən morfolojiya şöbəsi “qrammatika” adlı elm sahəsinin tədqiqat obyektinə daxildir. Qeyd etmək lazımdır ki, bəzi ali məktəb dərslərində nida köməkçi nitq hissəsi deyil, xüsusi nitq hissəsi kateqoriyasına aid edilir.

Dilimizin aktiv lüğət tərkibinə daxil olan bir çox sözlər həm leksik, həm də qrammatik mənaya malikdir. Bu xüsusiyyəti nəzərə alaraq demək olar ki, Azərbaycan dilinin lüğət tərkibi ilə qrammatik quruluşu vəhdət təşkil edir və bir-birini qarşılıqlı şəkildə zənginləşdirir.

Azərbaycan dilinin qrammatik quruluşunun şagird və tələbələr tərəfindən düzgün öyrənilməsinə asanlaşdırmaq üçün nitq hissələri üzrə morfoloji əlamətlərin dəqiq və lakonik şəkildə müəyyənləşdirilməsi olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir (Kazimov, 2010).

Metodlar

“Əsas nitq hissələrinin tədrisində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi” mövzusunun tədqiqində müqayisə, müşahidə və təsviri metodlardan istifadə edilmişdir. Araşdırma zamanı orta məktəbin Azərbaycan dili fənn dərsləkləri (müxtəlif siniflər üzrə), fənn proqramları, əsas nitq hissələri üzrə ali məktəb vəsaitləri, kurikulum sənədləri, fəal təlim üsullarına dair metodik vəsaitlər, Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası vəsaitləri və digər mənbələrdən istifadə edilmişdir.

Tədqiqat işinin əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, Azərbaycan dili fənni üzrə orta məktəb dərsləkləri, müəllimlərin metodik vəsaitləri və elmi tədqiqatlar əsasında əsas nəzəri fikirlər araşdırılır və mövzunun təhlil xüsusiyyətləri öyrənilir. Ümumilikdə, bu tədqiqat işi müasir Azərbaycan dili dərslərində fəal təlim üsullarının tətbiqini əsaslandırır, tədrisdə mövcud olan metodik problemlərin həlli yollarını və təqdim olunan təkliflərin aktuallığını diqqətə çatdırır.

Tədqiqatın nəticələrindən praktik baxımdan ali məktəblərin filologiya fakültələrində “Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası” və “Müasir Azərbaycan dili” fənlərinin tədrisi zamanı əlavə mənbə və elmi məlumat kimi faydalanmaq mümkündür.

Tədqiqat işinin aktuallığı və əhəmiyyəti (dərs nümunələri ilə)

İnkişaf etmiş Qərbi dövlətlərinin təhsil sistemində qəbul olunmuş aktiv və interaktiv təlim metodlarından respublikamızın təhsil müəssisələrində də əsaslı və məqsədyönlü şəkildə istifadə edilir. Bu metodlar şagird şəxsiyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Təlim prosesində humanistləşdirmə, humanitarlaşdırma və demokratikləşdirmə prinsipləri həyata keçirilmədən şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılması mümkün deyil.

Təlimin humanistləşdirilməsi prinsipi sosial, bəşəri və mədəni ideyalara xidmət edir. Məlum olduğu kimi, islahatın əsas mahiyyətini təhsilin humanistləşdirilməsi, humanitarlaşdırılması, demokratikləşdirilməsi, diferensiallaşdırılması və inteqrasiyası kimi prinsiplər təşkil edir. Bu prinsiplər isə milli zəminə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan dünyəvi təhsil sisteminin yaradılmasını, təhsil alanın şəxsiyyət kimi formalaşdırılması üçün onun təlim-tərbiyə prosesinin bərabərhüquqlu subyektinə çevrilməsini bir vəzifə kimi qarşıya qoyur.

Yeni təlim texnologiyalarında şagirdlərin intellektual və mənəvi inkişafı ön plana çəkilir. Təlimdə bu texnologiyaların tətbiqi şagirdlərin öz fikirlərini aydın, məntiqi ardıcılıqla ifadə etmələrinə şərait yaradır. Bu metodlar həmçinin şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafını təmin etməklə, onlarda yüksək ünsiyyət mədəniyyəti formalaşdırır.

Yeni təlim texnologiyalarının üstün cəhətlərini professor Ə. Ə. Ağayev belə göstərir: “...dərs tam fəallıq şəraitində keçir, təkcə müəllim deyil, şagirdlər də yaradıcılıq axtarışında olurlar, müstəqil düşüncə tərzini formalaşdır, təşəbbüskarlıq, yeniliyə meyillilik güclənir” (Yeni təlim texnologiyaları, 2022, s. 3).

Təlim prosesini aktivləşdirərək düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, yaradıcılığı stimullaşdırmaq və öyrənməyə maraq yaratmaq məqsədilə müəllim müəyyən metod və maraqlı təlim üsullarından, həmçinin texnikalardan istifadə etməklə şagirdi təlimə cəlb etməlidir. Şagird təlimin fəal iştirakçısı olmaq üçün hazırlanmalıdır. Müəllim şagirdə dünyanı dərk etməkdə və qazandığı bilikləri real həyatda tətbiq etməkdə yardım göstərməlidir. Yeni texnologiyalar tədris strategiyasının yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirildiyindən, onlar nəzərdə tutulmuş təlim məqsədlərinə nail olmaqda əsas baza rolunu oynayır.

Yeni texnologiyalar bir sıra xüsusiyyətləri ilə ənənəvi təlim metodlarından fərqlənir: şagirdlərin tədqiqat fəaliyyətinə cəlb edilmələri, müəllim tərəfindən problemlə şəraitin yaradılması, biliklərin şagirdlər tərəfindən müstəqil əldə edilməsi və s. Qeyd edilən xüsusiyyətlər bəzi ənənəvi təlim metodlarında da olmuşdur, lakin yeni təlim metodları bütövlükdə göstərilən xüsusiyyətlərə əsaslanır (Yeni təlim texnologiyaları, 2022, s. 3).

Yeni təlim texnologiyaları haqqında geniş araşdırma aparmaq və onun üstün cəhətləri haqqında yazmaq olar, lakin məqsəd konkret olaraq “Əsas nitq hissələrinin tədrisində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi” mövzusu üzrə müasir təlim texnologiyalarının necə tətbiq edilməsi və hansı aktiv üsullardan daha çox faydalanması barədə tədqiqat aparmaqdır.

İnteraktiv təlim metodlarının təsnifatına bir çox fəal metod və təlim üsulları daxildir: Akvarium, qərarlar ağacı, əqli hücum, rollu oyunlar, vəziyyət üzrə praktikum, diskussiya, yazılı debatlar, qar topası, anlayışın çıxarılması üsulu, kub strategiyası, modelləşdirmə, auksion, debatlar, İnsert metodu, BİBÖ cədvəli, Klaster (şaxələndirmə), Ziqzaq modeli, Dəyirmi masa, T-sxəmlər, Venn diaqramı, 5E modeli və s. Metodlardan bir neçəsinin əsas nitq hissələrinin tədrisində istifadə məqsədi və tətbiqi qaydalarını araşdırmaq.

5-ci sinif Azərbaycan dili dərslərində nəzərdə tutulmuş “Sifətin dərəcələri” mövzusu üzrə dil qaydasını şagirdlərə mənimsətmək, onların zehni fəallığını formalaşdırmaq üçün *anlayışın çıxarılması* üsulundan istifadə etmək məqsədəuyğundur (İsmayılov, Cəfərova, 2016, s. 129). Onu da qeyd etmək ki, şagirdlər sifətin dərəcələri haqqında artıq aşağı siniflərdən sadə qaydaları mənimsəyirlər. Bu səbəbdən 5-ci sinifdə mövzunun tədrisində fəal təlim texnologiyalarından biri olan *anlayışın çıxarılması* üsulunun tətbiqi yeni fikir formalaşdırmaq və əvvəlki bilikləri xatırlatmaq baxımından öyrənənlər üçün maraqlı olacaqdır.

Təklif olunan bu təlim üsulu biliklərin daha dərinlən mənimsənilməsinə təmin edir. Bu üsul oyun-tapmaca formasında keçirildikdə şagirdlərdə daha yüksək fəallıq vardır və onların həm məntiqi, həm də tənqidi təfəkkürü inkişaf edir. Nümunə:

Addım 1. Yeni anlayışların müstəqil olaraq çıxarılması.

Lövhdə 3 müxtəlif rəngli dairəvi karton asılır. Müəllim gizlənilmiş anlayışların altında onlara aid 2 və ya 3 yönəldici söz (anlayışların xüsusiyyətləri) yazır. Məsələn: “Bomboş”

sözünü “boş” sözü ilə müqayisə edin və -ımtıl, -ımtraq, -sov şəkilçilərinə harada rast gəldiyinizi qeyd edin və s.

Müəllim: “Bu kartonların arxa tərəfində üç anlayış yazılıb. Siz bu sözləri tapmalısınız. Sizə kömək etmək üçün mən hər bir anlayışa məxsus olan bir xüsusiyyət yazıram”. Anlayışlar müvəqqəti olaraq ya nömrələnir, ya da öyrənilən anlayış “bəli” və ya “xeyr” sözləri ilə adlandırılır.

Addım 2. Şagirdlərdə ilk fərziyyələrin yaranması.

Müəllim: “Bu xüsusiyyətlərin əsasında siz gizlətdiyim sözləri tapa bilərsinizmi? Sizdə hər hansı fərziyyələr yarandı mı?”

Müəllim dərslərin bu hissəsində dərslərdəki “İsmailiyyə” mətninə müraciət edərək sifətin dərəcələrinə aid bəzi faktları əsas götürə bilər (İsmayılov və b., 2016, s. 127). Qeyd edək ki, dil qaydaları dərslərdə verilmiş mətnlərə istinadən mənimsədildikdə daha yadda qalan olur.

6-cı sinif Azərbaycan dili dərslərində nəzərdə tutulmuş “Say və onun mənaca növləri” mövzusu üzrə qaydaları şagirdlərə mənimsətmək üçün *auksion təlim* üsulundan istifadəni dərslə tətbiq edək (İsmayılov, Cəfərova, 2013, s. 48).

Dərslərin tipi üzrə alqoritm aşağıdakı şəkildə qurulmalıdır:

1. Fənn müəllimi öyrənilən “Say və onun mənaca növləri” mövzusunun adını təqdim edir.

2. Şagirdlər auksionun keçirilmə qaydaları haqqında təlimatlandırılır:

- öyrənilən əsas mövzusunun xüsusiyyətləri ardıcıl şəkildə adlandırılır;
- hamı növbə ilə mövzu haqqında aşağı siniflərdə öyrəndiklərini söyləyir, hər bir fikirdən sonra 2 sayılır. Bu zaman başqa iştirakçı təklif verə bilər;
- nəhayət, sonuncu təklif qalib sayılır (sonuncu cavab verən qazanır);
- mövzu üzrə qeyd edilən fikirlər təkrarlanmamalıdır. Bunun üçün hamı bir-birini diqqətlə dinləməlidir.

Yuxarıdakı alqoritm əsasında şagirdlər aşağıdakı nəticələrə nail olurlar:

1. “Say və onun mənaca növləri” mövzusu üzrə əsas qaydanın xüsusiyyətlərini öyrənir.
2. Mövzu üzrə bilik və anlamı müəyyənləşdirir.
3. Say mövzusunun əvvəlki bilikləri aktuallaşdırır.
4. Özünü qiymətləndirmə prosesini inkişaf etdirir.
5. Dinləmə mədəniyyətini formalaşdırır və inkişaf etdirir.

7-ci sinif Azərbaycan dili dərslərində nəzərdə tutulmuş “Feili sifət” mövzusu üzrə dil qaydasını şagirdlərə mənimsətmək üçün *Venn diaqramı* təlim üsulundan istifadə məqsəduyğundur (İsmayılov, Rüstəмова, 2021, s. 67).

Bildiyimiz kimi, bu təlim üsulu diaqramı kəşifən iki və ya daha artıq çevrə üzərində qurulur. Venn diaqramı vasitəsilə feili sifət, sifət, ismin oxşar və fərqli cəhətlərini təqdim etmək olar. Sinif qruplarına bölünür, mövzuya aid mətn paylanılır. Müəllim qruplara dərslərdəki mətn və dil qaydası ilə tanış olub, onlara təqdim olunan ağ kağızlar üzərində

Venn diaqramı qurmalarını tapşırır. Bu zaman fənn müəllimi diaqramı yazı lövhəsində qurur və qeyd edir ki, əvvəlki siniflərdə bu mövzuya aid öyrəndikləri bilikləri diaqramı işləyərkən müqayisəli olaraq tətbiq etsinlər. Diaqramın kənar hissələrində (çevrələrin) fərqli, üst-üstə düşən hissədə isə oxşar cəhətlər yazılır. Qruplarda iş tamamlandıqdan sonra hər qrup öz işini mövzu əsasında təqdim edir. Dərsin sonunda müəllim fikirləri ümumiləşdirərək lövhədə qurulmuş Venn diaqramında qeydlər aparır və son nəticəni söyləyir.

Venn diaqramından həm öyrədici, həm inkişafetdirici, həm də ümumiləşdirici dərstdə istifadə etmək olar (Abbasov, Cavadov, 2019, s. 96). Bu interaktiv təlim üsulundan istifadə zamanı dərstdə aşağıdakı nəticələr reallaşır:

1. Feili sifətin, sifətin və ismin müqayisəsi, onların oxşar və fərqli cəhətlərinin müəyyənəndirilməsi.
2. Mövzu üzrə əvvəlki və yeni biliklərin yadda saxlanılması.
3. Dərsin gedişində təhlil prosesinin inkişafı.
4. Özünüqiymətləndirmə prosesinin inkişafı.

Nəticədə şagirdlər feili sifət, sifət və isim haqqında ümumi qaydanı, onların ortaq və fərqli suallarını, şəkilçilərini bir daha mənimsəmiş olacaq, həmçinin növbəti siniflərdə onları bir-birindən düzgün formada fərqləndirməyi bacaracaqlar.

7-ci sinifdə tədris edilən “Qayıdış növ” mövzusu üzrə *5E modelinin* tətbiqinə diqqət yetirək (İsmayılov, Rüstəmov, 2021, s. 22). Qeyd etmək lazımdır ki, 5E modeli öyrənənlərin mövcud bilik və bacarıqlarından fəal şəkildə istifadə etməsinə şərait yaradan, onların marağını artıran və gözləntilərə cavab verən yeni tədris modelidir. Adından da görüldüyü kimi, 5E model prosesi beş mərhələdən ibarətdir (Mehmet, 2015, s. 29–50).

1) *Giriş*: Bu prosədə əvvəlki biliklərin qiymətləndirilməsi, marağın stimullaşdırılması və hazırlığın müəyyən edilməsi kimi fəaliyyətlər daxildir. Müəllim heç vaxt konsepsiya və ya prinsipləri şagirdlərə hazır şəkildə çatdırmır, onları suallar vasitəsilə xatırlatmağa çalışır. 5E modelinin giriş bölməsi əvvəlki biliklərə çıxışı təmin edir, marağı stimullaşdırır, tələbələrə “niyə?” sualını verməyə təşviq edir, onları həvəsləndirir və diqqətlərini cəlb edir. Müəllim mövzu üzrə 5E modelini tətbiq edərkən şagirdlərə dərslərdəki “Giriş” mərhələsində Qabilin “Səhv düşəndə yerimiz” şeirini oxumağı tapşırır, daha sonra aşağıdakı suallarla onlara müraciət edir: *Şeirdə göy rənglə verilmiş cümlələrdə hərəkətin obyektini və subyektini təyin edin. Uyğun şəkilçilər əlavə etməklə feilləri qayıdış növdə işlədin* (İsmayılov, Rüstəmov, 2021, s. 21).

2) *Kəşf etmə*: Şagirdə problemlə situasiya təqdim olunur və onun həlli gözlənilir. Bu, öyrənən üçün ən aktiv mərhələdir. 5E modelinin kəşf etmə mərhələsində şagirdlər birlikdə işləyir, problemlə vəziyyətdə birgə qərarlar qəbul edir, suallar verir, ideyalar təklif edirlər. Problemlə vəziyyət yaratmaq üçün öyrənənlərə bu sualı ünvanlamaq olar: *Cümlələrdə altından xətt çəkilmiş feillərin hansı növə aid olduğunu müəyyən edin*.

3) *İzah*: Şagirdlər problemin tərtib edilmə qaydasını, onun həlli yollarını, həll üsullarını və məlumatı necə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. Öyrənən bu prosesi təkbaşına həll edə bilməyəcəyi halda müəllim ona köməklik göstərir.

5E modelinin izahat mərhələsində şagirdlərdən əldə edilən nəticələr sorğulanır, sinifdə müzakirələr aparılır, çoxsaylı suallar yaranır və yeni təriflər araşdırılır.

4) *Dərinləşdirmə*: Şagirdlər yeni problemlə vəziyyətlə qarşılaşdıqda anlayışlarla əlaqəli alt anlayışlar üçün yeni formullar əldə edirlər. Bu mərhələdə şagirdlərin konseptual qavrayışı möhkəmləndirilir, onların mövzunu yeni təcrübələr vasitəsilə daha dərinə və geniş şəkildə anlama qabiliyyəti inkişaf etdirilir. Ehtiyac olarsa, fənn müəllimi bu mərhələdə müvafiq mövzuya uyğun yeni tapşırıqlar və ya istiqamətverici sual-cavab formaları tətbiq edə bilər.

5) *Qiymətləndirmə*: 5E modelinin yekun mərhələsi olan qiymətləndirmə prosesi şagird və müəllim tərəfindən birgə həyata keçirilir. Bu, proses yönümlü qiymətləndirmədir. Prosesin sonunda öyrənəndən modelin ilk dörd mərhələsini əhatə edən hesabat tələb olunur. Qiymətləndirmə mərhələsinə özünüqiymətləndirmə, müəllimin müşahidəsi, fəaliyyətin qiymətləndirilməsi, portfolio və rubrika daxildir.

Azərbaycan dili müəllimi istənilən əsas nitq hissəsinin tədrisində vacib metodlardan olan *BİBÖ cədvəlindən* istifadə edə bilər (Yeni təlim texnologiyaları, 2022, s. 50). Dərsə “*beyin həmləsi*” strategiyası ilə başlayan müəllim şagirdləri cütlərə ayırdan sonra sinifə sual verə bilər. Cütlər sual ətrafında fikir mübadiləsi aparır, bildiklərini kağız üzərində qeyd edirlər. Bu vaxt müəllim BİBÖ cədvəlini ya yazı taxtasında tərtib edir, ya da elektron lövhədə nümayiş etdirir. Cütlər verilən suala dair müəllimlə öz fikirlərini bölüşürlər. Ümumi razılıq əsasında əldə olunan fikirlər lövhədəki cədvəldə “Biz nəyi bilirik?” sualı altında yazılır. Sonra müəllim yeni sualla şagirdlərə müraciət edir. Şagirdlər növbəti dəfə fikir mübadiləsi aparır və hər qrupun fikri cədvəldə müvafiq bölmədə əks etdirilir.

Növbəti mərhələdə müəllim dərslərdəki mətni şagirdlərə təqdim edir. Mətni oxuduqca şagirdlər “Öyrəndiklərimiz” sualına cavab axtarır və nəticələrini cədvəldə qeyd edirlər. Oxu prosesi başa çatdıqdan sonra qruplar yeni öyrəndikləri bilgiləri BİBÖ cədvəlinə əlavə edirlər.

Sonra müəllim şagirdlərdən soruşur: “*Əvvəlcə sual vermədiyiniz hansı yeni informasiyaya rast gəldiniz?*” Cavabsız qalmış sualların cavablarının haradan və necə tapıla biləcəyi barədə fikir mübadiləsi aparılır. Müəllim şagirdlərin cavablarını ümumiləşdirir, öz fikrini söyləyir və dərsi yekunlaşdırır.

Qeyd etmək ki, ənənəvi üsullardan fərqli olaraq, interaktiv yanaşmalar şagird-müəllim və şagird-şagird arasında effektiv kommunikasiya yaradır. Əsas nitq hissələrinin tədrisində interaktiv metodların tətbiqi şagirdlərin fəallığını artırır və dərsə marağı gücləndirir.

Nəticələr

- interaktiv təlim metodları şagirdlərin nitq hissələrini daha dərindən və əyləncəli şəkildə mənimsəməsini təmin edir;
- əsas nitq hissələrinin tədrisində interaktiv yanaşmalar şagirdlərin fəallığını və dərəcə marağını artırır;
- interaktiv metodlar vasitəsilə öyrənilən biliklər daha uzunmüddətli yadda qalır;
- Müasir tədris üsulları şagirdlərin düşünmə, danışma və ifadə bacarıqlarını inkişaf etdirir;
- ənənəvi üsullardan fərqli olaraq, interaktiv yanaşmalar şagird-müəllim və şagird-şagird münasibətlərində effektiv kommunikasiya yaradır;
- əsas nitq hissələrinin tədrisində interaktiv metodların tətbiqi dərsin keyfiyyətini və səmərəliliyini artırır.

Müzakirə

Müasir dövrdə tədris prosesində interaktiv metodların rolu getdikcə artır. Əsas nitq hissələrinin və digər qrammatik vahidlərin tədrisində bu metodların tətbiqi ənənəvi üsullara nisbətən daha səmərəli nəticələr verir. İnteraktiv yanaşma şagirdlərin yalnız bilikləri yadda saxlamaq deyil, həm də öyrəndiklərini şərh etmək, tətbiq etmək və yeni kontekstlərdə istifadə etmək bacarığını inkişaf etdirir.

Lakin interaktiv metodların tətbiqi zamanı müəyyən çətinliklər də müşahidə oluna bilər. Məsələn, şagirdlərin fəallığının aşağı olması, vaxt məhdudluğu, müəllimlərin bu metodlarla işləmək üçün lazımi təcrübəyə malik olmaması, siniflərdə şagird sayının çoxluğu interaktivliyin effektivliyinə təsir göstərə bilər. Bundan əlavə, interaktiv metodların planlaşdırılması və icrası daha çox hazırlıq və resurs tələb edir ki, bu da müəllimlərin iş yükünü artırır.

Bununla belə, tədris prosesinə yaradıcı yanaşma göstərildikdə və müəllimlərin peşəkar inkişafına dəstək verildikdə bu çətinliklər aradan qaldırıla bilər. Araşdırmalar göstərir ki, şagirdlərin fikirlərini sərbəst ifadə etməsi, nitq hissələrinin funksional istifadəsini öyrənməsi və dilin strukturunu mənimsəməsi baxımından interaktiv təlim əvəzsiz vasitədir.

Dərsin strukturu, tipləri və variantları ilə bağlı axtarışların aparılması, təkmilləşdirmələrin həyata keçirilməsi, yeni formaların müəyyənləşdirilməsi, əlbəttə, təqdirəlayiqdir. Bir şərtlə ki, uğurlu olanlardan imtina edilməsin. Bu məqamda bir cəhətə diqqət yeritmək vacibdir: yeni dərslərin müəyyənləşdirilməsi ilə mövcud dərslərin fərqli elementlərlə, priyom və iş üsulları ilə zənginləşdirilməsini qarışdırmaq olmaz. Yeni dərslərin yaranması, təkmilləşməsi və onun tədrisi qısa müddətdə reallaşdırıla bilməz. Bu, vaxt tələb edən prosesdir. İllərin sınağından çıxmış dərslərin məzmun və quruluşunda dəyişikliklərin baş verməsi isə səriştəli müəllimin fəaliyyətində özünü göstərir.

Hər iki yanaşma üçün ortaq cəhətlər (dərsə verilən tələblər) dəyişməz qalır: təlim materialına əsaslanmaqla həyat üçün vacib olan bacarıqların inkişaf etdirilməsi, emosional təsirin yaradılması, dərsə davamlı marağın təmin edilməsi, dərsə daha adekvat materialların cəlb olunması bu tələblər sırasına daxildir. Təlimin təşkili üçün faydalı, məqsədyönlü forma sayılan dərslərin aradan qaldırılmasına yox, onun daim təkmilləşdirilməsinə, elmdə, həyatda baş verən dəyişikliklərə, yeniliklərə cavab verəcək səviyyəyə yüksəldilməsinə çalışmaq lazımdır (Hüseynoğlu, 2022, s. 57–58).

Müzakirələr göstərir ki, interaktiv metodların nitq hissələrinin tədrisində uğurlu tətbiqi üçün həm müəllim hazırlığı, həm də tədris mühitinin uyğunlaşdırılması vacibdir. Bu yanaşma təcrübəyə əsaslanan öyrənməni təşviq edir və şagirdləri passiv alıcıdan fəal iştirakçıya çevirir.

Təbii ki, yuxarıda qeyd olunan təlim texnologiyalarının müasir dərsə tətbiqi zamanı səs-küy, mövzudan yayınmaq və yayındırmaq, vaxtın uzanması və təkrarlanma kimi bəzi problemlər ortaya çıxa bilər. Onu da vurğulayaq ki, tədris prosesində səs-küy və ya digər kiçik çatışmazlıqlar mümkündür. Əgər bu səs-küy işgüzar mühitə və komanda işinə töhfə verəcəksə, bunu normal hal kimi qəbul etmək olar. Bu kimi problemlərə baxmayaraq, müəllim müasir dərslərin bütün mərhələləri üzrə işi düzgün təşkil etdikdə, dərslərin təlim nəticələri planlaşdırıldığı şəkildə reallaşmış olar.

Orta məktəbdə morfologiya bəhsi ilə əlaqədar əldə olunan bilik və bacarıqlar söz yox ki, ali məktəbdə daha əhatəli və elmi şəkildə izah edilməlidir. Bunun üçün müəllim orta məktəbdən öyrənilənləri müxtəlif vasitələrlə yada salmalıdır (Abdullayeva, Süleymanov, 2014, s. 78).

Nəticə

Nitq hissələrinin tədrisində interaktiv metodlardan istifadə müasir pedaqoji yanaşmaların tələblərinə cavab verir və şagirdlərin dil bacarıqlarının inkişafında mühüm rol oynayır. Qrup işi, rollu oyunlar, beyin həmləsi, diskussiya, layihə işi kimi interaktiv təlim üsulları şagirdlərin dərslərin prosesində fəal iştirakını təmin edir, onların düşünmə, analiz etmə və yaradıcı yanaşma bacarıqlarını gücləndirir. Ənənəvi tədris metodlarından fərqli olaraq bu cür yanaşma şagirdin mərkəzdə olduğu, öyrənmənin iştirak və əməkdaşlıq yolu ilə baş verdiyi bir mühit yaradır.

Araşdırma göstərir ki, əsas nitq hissələrinin mənimsənilməsi zamanı interaktiv metodlardan istifadə şagirdlərin mövzuya olan marağını artırır, mövzunu daha dərinləndirən qavramalarına və praktik şəkildə tətbiq etmələrinə şərait yaradır. Beləliklə, interaktiv təlim üsullarının tətbiqi dilin qrammatik strukturunun effektiv şəkildə öyrədilməsi ilə yanaşı, kommunikativ kompetensiyaların formalaşmasına da zəmin yaradır. Bunu da xüsusilə qeyd etməliyik ki, dil qaydaları dərslərdəki müvafiq mətnlərə əsaslanaraq müxtəlif interaktiv metodların tətbiqi ilə öyrənilənlərə təqdim edilməlidir. Mətn üzrə iş prosesi diqqətdən kənar

qalmamalıdır. Yalnız bu halda dərsin tədris keyfiyyəti yüksələcək və səmərəli öyrənmə mühiti formalaşacaq.

İnteraktiv təlim metodlarının əsas nitq hissələrinin tədrisində məqsədyönlü və sistemli şəkildə tətbiqi təhsil keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, həmçinin tədris prosesinin daha maraqlı və məhsuldar olmasına xidmət edir. Belə dərslərdə şagirdlər interaktiv metodlar vasitəsilə yalnız nəzəri biliklər əldə etmir, eyni zamanda əməkdaşlıq, tədqiqat, dinləmə və təhlil bacarıqlarını da inkişaf etdirirlər. Bundan əlavə, dərslər daha əyləncəli və yadda qalan olur ki, bu da uzunmüddətli öyrənməyə mühüm töhfə verir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, Ə., Cavadov, İ., İbadova, B., Quliyeva, K., Sultanova, İ., Cavadova, S. (2019). *Kurikulum bələdçisi* (izahlar və tətbiqlər). “Elm və təhsil”.
2. Abdullayeva, G., Süleymanov, Ə. (2014). *Ali və orta məktəblərdə Azərbaycan dilinin integrativ tədrisi*. “Müəllim”.
3. Baliyev, H., Baliyev, A. (2014). *Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası*. “Qismət”.
4. Hüseynoğlu, S. (2022). Ədəbiyyat təlimində integrativ dərslər: mahiyyəti və təşkili. *“Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” jurnalı*, 1(271), s. 55–72.
5. İsmayılov, R., Cəfərova, D., Xudiyeva, G., Qasımova, X. (2016). *Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün “Azərbaycan dili” (tədris dili) fənni üzrə dərslərlik*. “Altun kitab”.
https://www.ederslik.edu.az/player/index3.php?book_id=499#books/499/units/unit-1/page3.xhtml
6. İsmayılov, R., Cəfərova, D., Məmmədova, S. (2013). *Ümumtəhsil müəssisələrinin 6-cı sinifləri üçün “Azərbaycan dili” (tədris dili) fənni üzrə dərslərlik*. “Altun kitab”.
https://www.ederslik.edu.az/player/index3.php?book_id=535#books/535/units/unit-1/page1.xhtml
7. İsmayılov, R., Rüstəmov, A., Allahverdi, H., Məmmədova, S. (2021). *Ümumtəhsil müəssisələrinin 7-ci sinifləri üçün “Azərbaycan dili” (tədris dili) fənni üzrə dərslərlik*. “Altun kitab”.
https://www.ederslik.edu.az/player/index3.php?book_id=696#books/696/units/unit-1/page1.xhtml
8. Kazımov, Q. (2010). *Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya*. “Elm və təhsil”.
9. Mehmet, F. A. (2015). 5E öyrənmə modelinin öyrəncilərin dərslərə yönəlik tutumlarına etkisi: bir meta-analiz çalışması. *Elektronik təhsil bilimi dergisi*, 4(7), s. 29–50.
10. *Yeni təhsil texnologiyaları* (PDF). (2022).